

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
katedra teorie kultury (kulturologie)

PhDr. Martin Souček

Ruská emigrace vnější a vnitřní
Nesoustavné dějiny jednoho kulturního fenoménu

Russian Exile and Inner Emigration
An Irregular History of a Cultural Phenomenon

Teze

školitel – PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

2012

Úvod do problematiky

Ruská emigrace vnější a vnitřní. Nesoustavné dějiny jednoho kulturního fenoménu. Nejtěžší bylo uchopit vlastní téma disertační práce. Výsledná podoba je pouze výsekem z celkové sumy textů, které byly za účelem této práce excerpovány a tříděny. Zásadní bylo samozřejmě vymezení období, kterým se budeme zabývat. Jde o fenomén, který nekončí ani v současnosti. Ruská společnost prochází kvasem, na který režim reaguje represemi, což je téma vysoce aktuální. U žádného jiného národa nemáme po staletí pocit stále se opakujícího refrénu, jako u Rusů. Disertační práce je pokusem o český vhled do problematiky ruské mentality na pozadí ruských literárních a myšlenkových proudů během jednoho sta let – od prosincové revoluce roku 1825 do období po říjnové revoluci roku 1917. Fenomén vnitřní a vnější emigrace, který je pro toto období charakteristický, je zkoumán prostřednictvím autentických pramenů, tedy samotných literárních a epistolárních záznamů, i prostřednictvím české reflexe ruské duše, tak jak byla u nás aktuálně vnímána a interpretována od dob Masarykových a Slavíkových mnoha českými i zahraničními badateli, až do současnosti. Časový úsek byl vybrán s ohledem na to, že avantgarda i vlastní revoluční hnutí a následná Leninova vláda a Stalinův teror jsou zpracovány z mnoha úhlů. Po roce 1989 vyšlo několik monografií Lenina, Stalina, práce o sovětských gulazích od solidních vědeckých prací, přímých svědectví, až po ty jdoucí po povrchu a efektu. Jako příklad solidní práce jmenujme např. smutnou a drásavou knihu kulturního historika Orlanda Figese *Šeptem*.

Nejpodstatnější pro naše téma, z hlediska literatury, byla obdivuhodná činnost dvou nakladatelství. Nakladatelství Refugium sídlí na starodávném Velehradě a snad díky genu loci vydává v edičních řadách *Studie ruského myšlení* a *Prameny spirituality* skvěle redakčně připravené knihy obdivuhodných rozsahů i hloubky, které postupně mapují duchovní odkaz ruských filosofů a teologů. Nejen to, vydávají i souborné dílo kardinála Tomáše Špidlíka, znalce východní spirituality a bezpochyby jedné z největších osobností novodobých českých dějin. Druhé nakladatelství, které je třeba jmenovat, je nakladatelství Pavel Mervart z Červeného Kostelce, které se také, byť ne tak systematicky, věnuje vydávání knih o Rusku. Cílem práce je dospět zkoumáním autentických svědectví k poznání, že ruský svět a tzv. ruská duše, přestože byly vždy konfrontovány s evropskými racionalistickými vlivy, a tedy se západním prostředím, podržely si v zásadě duchovní rozměr východních civilizací, založených nikoli na racionalitě, ale na citu. Nikoli na scholastickém dokazování vnější existence boží, ale na uvědomění si jednoty a vnitřní propojenosti materiálního a duchovního světa.

V Čechách je obecně rozšířená představa, že jsme neměli dost informací o tom, co se v revolučním Rusku děje; levicová avantgarda sdružená kolem Karla Teigeho je toho příkladem. Byla to cesta za ideou či ideálem, která zavírala oči těm, kteří byli výkvětem naší inteligence. Teige několikrát navštívil Sovětský svaz; první návštěva ho přivedla k redigování publikace *SSSR* (spolu s B. Mathesiem), na základě cest dalších Teige (spolu se Zd. Nejedlým, V. Procházkou, B. Šmeralem aj.) redigoval monografii *Sovětský svaz*. Jan Slavík je zářným příkladem skvělého historika, navíc pišícího strhujícím způsobem, který stál „na druhé straně“, v knihách jako *Základy carismu*, *Lenin* nebo *Lenin a jeho vláda* strhujícím způsobem a zároveň velice exaktně sdělil pravdu nejen o Sovětském svazu, ale i o důvodech revolučního neštěstí, které ho přivodily, ty spatřoval zejména v carismu a obrovské rozlehlosti Ruska. „Ruský carismus je mi zjevem po výtce ruským, feudalismem, který cestou zcela přirozenou vznikl pod vlivem politicko-geografického rozvoje říše. Je to výplod nesmírného rozmachu teritoriálního, jemuž nepostačil rozvoj administrativy... Teprve po setřesení tatarského jha začíná grandiosní vzrůstání Ruska, trvajícím téměř nepřetržitě až do naší doby. Za tuto dobu — po celá čtyři století — Rusko vzrůstalo průměrně denně o 130 km², ročně málem o plochu celých Čech. Tuto expanzi Rusko začíná v době, kdy západoevropské státy ukončují svůj teritoriální vývoj. Celý novověk pak jest v těchto státech věnován vnitřnímu prohlubování a zdokonalování administrativy. Je to pozvolná příprava k přeměně feudálního správního systému v byrokratický, vývoj to, který jest závislý především na dvou věcech, jež Rusku stále scházejí: na vzrůstu hustoty obyvatelstva a jeho kultury. Říše moskevská na konci středověku vykazuje sice primitivní administrativu, ale je omylem domnívat se, že v té době, po setřesení tatarského jha, je největší distance mezi Ruskem a státy západoevropskými. Tento rozdíl vytvořil se teprve v stoletích následujících, kdy na západě státy teritoriálně nasycené administrativně zrají, vývojově utíkají Rusku, kdežto ruský stát se za nimi v administrativě opožďuje, začínaje teprve hlavní svůj zápas o přirozené hranice. Dosažení tohoto cíle bylo dílem ohromné energie, a kdo studoval novověké ruské dějiny, cítí, že toho zisku nemohlo býti dosaženo bez újmy na jiné straně. Expanze na venek dala se na účet vnitřní konsolidace. Při nedostatku správních sil na ohromné ploše se vytvořily se železnou nutností tytéž zjevy, které charakterizují západní Evropu v raném středověku. Středověký ruský feudalismus nejen zůstává, ale vyvíjí se. Rozmach říše nutně vede ke správě říše pomocí „služilých lidí“ se všemi nedostatky primitivního feudalismu. V tom právě je opravdová tragika ruských dějin. Budoucnost a mocenské postavení ruského národa záležely na tom, zda si ze ztraceného vnitrozemí proklestí cestu k mořím. Aby toho Rusko dosáhlo, bylo nuceno státi se kolosem, ale jak zní obvyklé rčení, kolosem na hliněných nohou. Na

otázku však, kdo zavinil tyto hliněné nohy, nenalézám jiné odpovědi než – obrovský vzrůst. Teritoriální rozmach a rozlévání se obyvatelstva působily zranění administrativy nejtěžší překážky. Ohromná plocha byla největší brzdou pokroku.“¹

Zároveň po ruské i československé revoluci existovala kniha od Tomáše Masaryka *Rusko a Evropa*, napsaná ještě před revoluční katastrofou, která je nesmírně hlubokým vhledem do ruské situace a myšlení a je, vedle Slavíkových prací, i dnes nenahraditelná. Poctivý čtenář a badatel si uvědomí, že bez myslitele skrytého za značkou TGM by svět, minimálně ten náš, vypadal jinak. Podstatnou inspirací mé práce byly tyto dvě osobnosti, Masaryk a Slavík. Oba měli své zkušenosti s vnitřní i vnější emigrací, která je tématem mé disertační práce. Je neobvyklé, že na jednotlivci leží tíha dějin, ale dá se říci: je to na Západě neobvyklé. V Rusku to tak bylo a je po celou dobu jeho existence. V případě Ruska je nutné si uvědomit, že z evropského pohledu nežili ve vnitřní emigraci jen jednotlivci, kteří pohnuli dějinami, ale celý národ.

Zásadní pro mou práci bylo v historickém úvodu definovat nejen specifika vývoje ruské společnosti, ale i filosofický rámec, který je naprosto odlišný od západní Evropy. Opět budeme citovat Masaryka, který je exaktní a přesný: „Rus chce,“ praví, „vždy na něco věřit: na železnici (Bělinskij), žábu (Bazarov),² byzantismus (Leontjev); jeho myšlení je hodně mytické; ruská filozofie nepřekonala dosud mýtus. Rus věří dlouho v autoritu státu a církve, v teokracii, a najednou byl probuzen ze své mytické orthodoxy Feuerbachem, Fichtem, Schellingem, Hegelem, Schopenhauerem, Vogtem, Büchnerem, Molleschottem, Marxem, Darwinem a Spencerem. Odtud to živelní prožívání vnitřní revoluce.“³

A Masaryk pokračuje: „Petr otevřel okno do tohoto kláštera, Voltaire tam přivedl nový vzduch, ale teprve německo-protestantská filozofie otrásla základy středověké budovy teokratického carismu. Ujařmení, na klášteře závislé Rusové uváděni jsou Hegelem, Feuerbachem (tohoto Masaryk obzvlášť důrazně vytýká), Marxem a jinými v úžas. Západní věda podryla autoritu pravoslavní a postavila ruskou inteligenci v absolutní negaci, zplodila nihilismus. Revoluční hnutí podle výkladů Masarykových má svůj původ v náhlém přechodu od mytického antropomorfismu k západní filozofii.“⁴

Věčný oponent Jan Slavík podotýká: „Carský despotismus měl vždy proti sobě jistou opozici. Projevovala se, jak uvidíme níže, v nejrůznějších formách. Západní filozofie dala ruskému člověku pouze nový důvod k opozici. Naučila ho protestovati ve jménu přirozených lidských

¹ Slavík, J.: *Základy carismu*, s. 12–13.

² Hrdina Turgeněvova románu *Otcové a děti*.

³ Masaryk, T. G.: *Rusko a Evropa*, s. 592.

⁴ Jirásek, J.: *Rusko a my*, 1. díl, s. 105 an.

práv a utvrdila ho v právu na revoluci, kdežto starší revolty, vyvolané tlakem nesnesitelných poměrů hmotných, dály se s vědomím, že se páchá něco hříšného a nedovoleného.“⁵

Pro uvědomění si situace ve výuce filozofie opět uvedeme jeden kontextuální citát z Masaryka: „Sotva se stal Mikuláš císařem, odstranil na moskevské universitě stolicí filozofie; když kdysi jel kolem moskevské university, zvažněl a ukázal na budovu se slovy: Zde jest to vlčí doupě. Ve smyslu tohoto hodnocení zacházelo se pak také s nevyvinutými universitami. Pravidelnější činnost universit začíná vlastně teprve v liberální epoše Alexandra I. se studijním řádem z 1804, ačkoli také zde nebylo zcela opuštěno stanovisko policejní; avšak Uvarov reorganisoval 1835 university v duchu svého programu (pro všechny fakulty staly se theologie a dějiny církevní povinnými atd.); ze strachu před revolucí 1848 byly 1850 některé nauky (státní právo evropských států) z universit vyloučeny jako škodlivé; filozofie byla zredukována na kursy z logiky a psychologie, jež musily být přednášeny theologi a jako důvod byl udán ‚pokárání hodný vývoj těchto věd na základě prací německých učenců‘. Historik Granovskij nesměl číst o reformaci. Byl pevně stanoven počet studentů (300), Úkolem universit bylo: ‚Vychovávat věrné syny pravoslavné církvi, věrné poddané císaři, dobré a užitečné občany vlasti.‘ Tato a ostatní reakční opatření byla změněna teprve za vlády Alexandra II. Přes to musila být i za Mikuláše založena universita v Kijevě (1833): administrace a vojsko nemohly právě existovat bez ‚vlčích doupat‘.“⁶

Každopádně většina ruských filozofů studovala v zahraničí, kde pravidelně zůstávala i delší dobu a často se tam vracela. Věčným problémem filozofie byl a zůstával poměr vědění rozumového a náboženské víry, rozumu a citu a boje o harmonického člověka.

Ruská filozofie se začala rozvíjet až v 18. století, tedy až po tisícileté existenci ruského státu. Rusové se po přijetí křesťanství v roce 988 začali seznamovat s filozofií prostřednictvím překladů děl církevních Otců.

K trvalému rozvoji ruského filosofického myšlení však došlo až v devatenáctém století, až poté, co se v ruské společnosti stal velmi populární německý idealismus a jeho zástupci Kant, Fichte, Schelling a Hegel. Se Schellingovou přírodní filozofií a estetikou seznamovali ruskou veřejnost profesori M. G. Pavlov, D. M. Vellanskij, A. I. Galič a N. I. Naděždin.

Galič (1783–1848) byl od roku 1805 profesorem Petrohradského pedagogického ústavu. Ten byl v roce 1819 přebudován na univerzitu. Z té jej však v roce 1821 propustili kvůli tomu, že „dává přednost bezbožnému Kantovi před Kristem a Schellingovi před Duchem svatým“.⁷

⁵ Slavík, J.: *Dějiny carismu*, s. 8–10.

⁶ Masaryk, T. G.: *Rusko a Evropa*, s. 136–137.

⁷ Losskij, N. O.: *Dějiny ruské filozofie*, s. 19.

Začátek samostatného ruského filosofického myšlení devatenáctého století je spojen se slavjanofily Ivanem Kirejevským a Chomjakovem. Jejich filosofie se vyznačuje tím, že překonává německý typ filosofického uvažování na základě ruského chápání křesťanství, které vychází z východních církevních Otců. Navíc je umocňuje národní originalita ruského duchovního života. Kirejevskij a Chomjakov sice nevypracovali žádný filosofický systém, přesto však nadhodili jeho program. Zavedli duch filosofického hnutí a ten se následně stal nejoriginálnějším a nejcennějším výsledkem ruského myšlení. Máme tím na mysli snahu ruských filosofických autorů vypracovat systém křesťanského náhledu na svět.⁸

Musíme si uvědomit, že v Rusku neexistovala hranice mezi filozofií a teologií a mezi teologií a mystikou, tak jak ji vnímáme v naší západní tradici.

„Východní tradice nikdy neprovedla tak výrazné rozlišení mezi mystikou a teologií, mezi osobní zkušeností božských tajemství a vyznáváním dogmatem církve. Nikdy nepodala ani rozštěpení mezi teologií a spiritualitou ani devotio moderna. Prožívá-li mystická zkušenost obsah společné víry, pak teologie jej uspořádává a třídí. Tak je život každého věřícího utvářen dogmatickým prvkem liturgie a nauka pojednává o niterné zkušenosti zjevené a všem nabídnuté Pravdy. Teologie je mystická a mystický život teologický, přičemž tvoří vrchol teologie, je teologií par excellence: je kontempace Trojice.“⁹

Problematika druhé poloviny 19. století je jedním z komplikovanějších úseků dějin filozofie a umění. V ní se koncentrují všechny možné snahy předchozího údobí a otevírá se úplně nová tematika (např. Morris, Ruskin, Saint-Simon). Prožitek čistého mýtu ideality světa před jeho pádem byl pochopitelně více než nedostačující, a to nejen svojí bezkonfliktností, ale i částečně svým pojetím člověka bez dějin. Padá tedy i tato mytologizující možnost.

Společenská skepse se neobyčejně zosťčila, a to, co se snažil romantismus první poloviny století překonat svojí touhou (která vlastně i rekapitulovala pozitivní obraz lidských dějin) a citem, stává se v podobě měšťanstva-konzumenta již nepřekonatelným monstrem. Na západě filosofie i umění hledá cestu samo v sobě a umělcův vztah ke světu se uzavírá do stylizovaného typu dandyho, kde je patrna snaha uzavřít svoji osobnost do ničeho nepodobného stavu vnitřní, jen subjektivní kontinuity. Subjekt si klade svoje vlastní umělecké zákony ve svém uměleckém projevu, neboť jediná forma života je umění. Zde dochází k prolínání dvou koncepcí – etické a estetické (ve smyslu jediné možné existence), obě z nich jsou nejčistší reakce na společenský stav.

Tolik snad ke kontextu evropskému, který doplníme opět jasnožřivým citátem Goetheho

⁸ Losskij, N. O: *Dějiny ruské filozofie*, s. 19.

⁹ Evdokimov, P. L. *Amour fou de Dieu*. Paris 1973, s. 4, citováno dle Sládek, L: *Mystická teologie východních křesťanů*, s. 47.

a stále platným citátem z Masarykovy Ruska a Evropy, který demonstruje ruský vztah k liberalismu:

„Intelektuálně stal se liberalism povážlivým systémem diletantství; eticky je liberalism až příliš často laxní a přímo anarchistický, protože je proti autoritě církve i státu. Tak je liberalism kodifikovaná polovičatost, stálý kompromis nejen v praxi, nýbrž také v teorii. Slyším-li mluvit o liberálních ideách, dívám se vždy, proč lidé rádi se balamutí prázdnými zvuky; idea nesmí být liberální. Necht' je silná, zdatná, v sobě uzavřená, aby plnila boží příkaz, být plodnou; ještě méně smí být liberálním polem, neboť ten má úkol zcela jiný. Ale kde je třeba hledat liberálnost, to jest ve smýšlení, a smýšlení je živá duše.“¹⁰

„Liberalism je poslední náboženství, ale jeho církev není z onoho světa... Vítězný a potom poražený liberalism odhalil rozdělující přelom ve vši nahotě; toto bolestné vědomí projevuje se v ironii současného člověka, v jeho skepticizmu, v němž kolem sebe vrhá střepy rozbitých idolů. Tak charakterizuje liberalism Herzen v r. 1852, když si zoufal, že ztroskotala revoluce; Herzen proto také prohlásil, že je přesvědčen, že liberalism v Rusku nezdomečká, že je Rusům cizí.“¹¹

Ve své práci se snažím dokumentovat a vysvětlit jedinečné charakteristiky ruského duchovního vývoje a v souvislosti s ním také zvláštnosti ruské historie, filozofie či umění. Nejde mi o nic menšího než o to pochopit ruskou duši. Myslím tu velikou ruskou duši. Můj pohled bude pochopitelně pohledem zčásti vnějším, neboť z povahy svého rodu nemohu nebýt ovlivněn stereotypy, se kterými pohlížely na Rusko generace našich předků. Tyto stereotypy se v různých historických dobách tříbily do krystalických kulturních klišé, tradovaných i omílaných v rámci všeobecného vzdělání do snadno uchopitelných obrazů: vyvstává nám tedy takřka maně školou a četbou zprostředkovaný portrét veliké Rusi za národního obrození, za doby Havlíčkovy, Masarykovy a Benešovy a pohříchu i za doby Gottwaldovy a Husákovy. Dnes se na Rusko díváme prizmatem ryze západní provenience, jemuž dominuje obraz velkého, dílem obávaného a dílem vysmívaného ruského medvěda. Ale abychom pochopili jeho velkou ruskou duši, je třeba se na ni podívat také zevnitř, prostřednictvím svědectví ruských filozofů a spisovatelů. Pasáže o spisovatelích a dalších teoreticích ruské duše si ovšem nekladou za cíl podat encyklopedický portrét té či oné postavy ruského literárního života, ale mají vystihnout její význam a charakter při formulování ruské kulturní identity. Zarážející se může zdát délka některých citací. Není to pohodlnost, je to

¹⁰ Masaryk, T. G.: *Rusko a Evropa*, s. 539.

¹¹ Herzen, 1851 (v odpovědi Micheletovi), cit. podle: Masaryk, T. G.: cit. práce, s. 542.

záměr; styl vyjadřování ruských myslitelů je odlišný od exaktního vyjadřování západních filozofů, často se pohybuje na hranici krásné literatury, zejména mystické poezie. Citace dává smysl v celku, často je nemožné z ní vypreparovat větu, aby se stavba myšlenky nezhroutila. Další pojem obsažený v názvu mé práce, tedy vnější a vnitřní emigrace, je termín, který se v českém, zejména literárním kontextu používá především pro dvacetileté období tzv. normalizace. V ruském kontextu ovšem představuje klíč, prostřednictvím kterého lze, podle mého soudu, vstoupit do ruských kulturních dějin.

Pojetí, struktura a závěry disertační práce

Uvedení do vlastního tématu disertační práce je poměrně rozsáhle reflektováno v předchozím textu (úvodu do problematiky). Jak již bylo zmíněno, je disertační práce pokusem o český vhled do problematiky ruské mentality na pozadí ruských literárních a myšlenkových proudů během jednoho sta let – od prosincové revoluce roku 1825 do období po říjnové revoluci roku 1917. Moji práci charakterizuje snaha pochopit a definovat zvláštnost ruského duchovního vývoje a v souvislosti s ním i zvláštnosti ruské historie, filosofie, umění výtvarného i slovesného. Jde mi o to uchopit směry, odbočky i vize, za kterými se ubíral ruský duchovní život předchozích dvou staletí a jež se do značné míry liší od cesty evropského Západu. Pasáže o různých spisovatelích a teoreticích si nekladou za cíl podat portrét (medailon) té či oné postavy ruského literárního života, ale vystihnout její pozici při vytváření ruské kulturní identity. Pokusil jsem se o to, o čem jsem věděl, že je předem nemožné, postihnout ruskou duši, fenomén, který existuje, ale je nepostižitelný. Množina je složena z elementů, osobností, jež mají pro nás, kteří se na ně díváme z odstup, často nepochopitelné, ambivalentní reakce. Snad u žádného jiného národa nevyklučuje odstup „cizince“ možnost pochopit vnitřní uspořádání, stav a vývoj celku i z něj se emanujících vynikajících osobností. Nemáme ruskou duši, ruská kultura ve své výjimečnosti působí na tu naši, nenechá nás v klidu, nutí nás zaujímat postoje, sympatizovat s hrdiny románů, vstupovat do obrazů, rytmus poesie nám zní v uších, pestré fresky hudebních děl nás vedou k praslovanství, hrají vlastně na naši strunu... Jak tedy chceme mít odstup, když se vše vlastně otočí a my nacházíme tolik podobného a vlastně tak vzdáleného sami u sebe. Navíc se nedíváme na něco, co skončilo, málokterá kultura je tak nadčasová, jako právě ta ruská.

Metodologickým východiskem disertační práce je hermeneutický přístup. Tématem je hledání charakteristických rysů ruské národní povahy prostřednictvím autentických citátů ruských intelektuálů v období od děkabrského povstání z roku 1825 do 20. až 30. let 20. století, kdy fenomén ruské emigrace zasáhl i nové Masarykovo Československo. Práce se snaží o jejich utřídění, charakterizaci a postihu významu. Současně je v rámci autentických citací konfrontován tento pohled s názory ruských, českých i dalších autorů, kteří se této problematice věnovali. V rámci hlavního kritéria třídění, tedy na emigraci vnitřní a vnější, jsou prostřednictvím podkapitol, věnovaných jednotlivým autorům, hledány ty charakteristické pasáže, výroky a definice, které mohou mít význam pro pochopení (v pravém hermeneutickém smyslu) nejen textů o sobě (*an sich*), ale samotného smyslu této práce, kterým je hledání těch charakteristik ruské povahy a postav ruských literárních dějin, jenž bývají metonymicky označovány jako ruská duše.

Velkou inspirací nám byly práce Vladimíra Svatoňe, shrnuté ve svazku *Z druhého břehu. Studie a eseje o ruské literatuře* (2002), zejména kapitoly věnované literární hermeneutice, hlavní teze i doušku si dovolíme odcitovat.

„Hermeneutika ve svém původním konceptu navrhla obraz světa nikoliv jako tříště věcí, které mohou posloužit manipulaci nebo nezávazné hře, ale světa jako celku, otevřeného uváženému a citlivé aktivitě.“¹²

Vtažení jednotlivého do univerzálnějšího kontextu, než je obvyklé, znamená uvolnění těch jeho stránek, jež přiléhají k jednotlivému v jiných oblastech (paradigmatech), vysvobozují je z obvyklých mezí a zasazují je do hlubší perspektivy. Výsledkem takových operací není násilí na jednotlivině, nýbrž vědomí o relativnosti každého paradigmatu, distance od něho, schopnost tolerance a pokory. Toto pojetí metafyziky vyjádřil Jan Patočka v úvaze o *Negativním platonismu*: „... platonismus, jak je zde vyložen, ukazuje nejen důstojnost člověka, ale také jeho nepřekročitelnou mez; schvaluje vládu, kterou člověk zavádí nad předmětným jšoucnem, ale ukazuje, že existuje cosi vyššího než člověk, s čím je existence člověka nerozlučně spjata a bez čeho vysychá proud našeho historického života. Zdrojem plurality je proto právě racionální myšlení, schopnost sjednocování podle dávného zjištění, že identita je jednotou identického a neidentického, jakož i vůle k překročení ustálených myšlenkových schémat.“¹³

Prorockými nám budiž slova H.-G. Gadamera, kterými ukončil své klasické dílo

¹² Svatoň, V.: Ironie a hermeneutika – dvě metody interpretace“, in: *Z druhého břehu*, s. 19 an.

¹³ Svatoň, V.: Poznámky o pojmu „světové literatury“ v současné filosofické diskusi“, in: *Z druhého břehu*, s. 79–80 an.

o hermeneutice: „Byl by to špatný hermeneutik, který by si myslel, že může nebo musí mít poslední slovo.“

Vzhledem ke zvolené metodologii práce jsou analytické vývody omezeny na minimální možnou míru proto, aby nebyl narušen proud vnímání postavený na syntetickém řazení a následném vhledu do problému, tedy uzavřením hermeneutického kruhu uvažujícího o něčem tak abstraktním, a přitom imanentně předmětu práce vlastním, jako je implicitní a explicitní postižení jednoho z principů národní povahy.

V rámci přípravy struktury práce bylo vedle syntetických metod využito komparativních postupů, a to tak, aby jednotliví autoři tvořili, každý za sebe, jedinečný příklad dokumentující jeden směr nebo jeden z možných pohledů na předmět naší práce. Samostatné podkapitoly jsou v první části věnovány deseti Děkabristům, kterými jsou Pavel Ivanovič Pestěl, Alexandr Alexandrovič Bestužev-Marlinskij, Kondratij Fjodorovič Rylejev, Vladimír Fedosejevič Rajejskij, Michail Alexandrovič Bestužev, Alexandr Ivanovič Odojevskij, Michail Sergejevič Lunin, Marie Nikolajevna Volkonská, Alexandr Petrovič Barjatinskij, Vasilij Lvovič Davydov, „vnitřním emigrantům“, kteří kromě obdivuhodné morální síly prokázali (samozřejmě ti z nich, kteří nebyli popraveni), schopnost přežít desítky let na Sibiři a zanechat za sebou i na svou dobu pozoruhodné literární dílo. Devět portrétů je věnováno významným spisovatelům a filosofům, kteří sehráli iniciační roli v ruské kultuře. Jsou jimi Alexandr Sergejevič Puškin, Nikolaj Vasiljevič Gogol, Vissarion Grigorjevič Bělinskij, Petr Jakovljevič Čaadajev, Alexej Stěpanovič Chomjakov, Ivan Vasiljevič Kirejevskij, Fjodor Michajlovič Dostojevskij, Vladimir Sergejevič Solovjov, Pavel Alexandrovič Florenskij, v citacích a komentářích jsme se snažili zachytit jejich formování, vývoj, propasti duše, nejistoty a odhodlání, se kterým stáli za svým přesvědčením. Samostatnou kapitolu tvoří příběh Mariny Cvetajevová, která jako jediná byla ve vnější emigraci a její rozhodnutí vrátit se domů, do Ruska, byl žitý stesk, který znamenal i dobrovolnou cestu na smrt.

Závěr již je jen drobnou úvahou na téma Ruská emigrace vnější a vnitřní. Nesoustavné dějiny jednoho kulturního fenoménu.

Literatura

- Bagrickij, Eduard: *Na prahu veselých časů*, Praha: Odeon, 1983.
- Bachtin, Michail Michajlovič: *Román jako dialog*, Praha: Odeon, 1980.
- Bakunin, Michail: *Zpověď caru Mikuláši*, Praha: Aurora, 1996.
- Běloševská, Ljubov ed.: *Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice 1919–1939*, Praha: Slovanský ústav ČAV, 1999.
- Bělyj, Andrej: *Petrohrad*, Praha: Odeon, 1980.
- Berďajev, Alexej Nikolajevič: *Prameny a smysl ruského komunismu*, Praha: Prostor, 2012.
- Beneš, Edvard: *Úvahy o Slovanství*, Praha: 1947.
- Berberovová, Nina: *Psáno kurzivou*, Praha: One Woman Press, 2003.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič: *Filozofická pravda a „pravda“ inteligence*, in: *Věchi*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2003.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič: *Nový středověk. Úvahy o osudu Ruska a Evropy*, Praha: ISE, 1995.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič: *Říše ducha a říše císařova*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2005.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič: *Smysl dějin*, Praha: ISE, 1995.
- Berďajev, Nikolaj Alexandrovič: *Sebepoznání*, Praha: Arbor vitae, 1996.
- Berggolcová, Olga: *Vlašťovka mého osudu*, Praha: Odeon, 1982.
- Brjusov, Valerij: *Rozhraní hlubin*, Praha: Odeon, 1982.
- Bulgakov, Sergej Nikolajevič: *Heroismus inteligence a křesťanská obětavost*, in: *Věchi*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2003, s. 47–107.
- Cvetajeva, Marina: *Sočiněníja v dvouh tomach*, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1988.
- Cvetajevová, Marina: *Básník a čas*, Praha: Mladá fronta, 1970.
- Cvetajevová, Marina: *Černé slunce*, Praha: Odeon, 1967.
- Cvetajevová, Marina: *Hodina duše*, Praha: Československý spisovatel, 1971
- Cvetajevová, Marina: *Konec Casanovy*, Praha: Supraphon, 1988.
- Cvetajevová, Marina; Pasternak, Boris; Rainer Maria Rilke: *Korespondence*, Praha: Supraphon, 1986.
- Cvetajevová, Marina: *Pisma k A. Teskovej*, Praha: Academia, 1969.
- Cvetajevová, Marina: *Lichý střevíc*, Praha: Melantrich, 1996.

- Cvetajevová, Marina: *Pokus o žárlivost*, Praha: Mladá fronta, 1970.
- Cvetajevová, Marina: *Pražské vigilie*, Praha: Lidové nakladatelství, 1969.
- Cvetajevová, Marina: *Začarovaný střevíc*, Praha: Odeon, 1987.
- Čaadajev, Petr Jakovlevič: *Filozofické listy*, Praha: Universum, 1947.
- Černý, Václav: *Osobnost, tvorba a boj*, Praha: Petr, 1947.
- Černý, Václav: *Paměti I*, Brno: Atlantis, 1994.
- Čirikov, Evgenij E.: Semja pisatelja E. N. Čirikova vo Všenorach, in: *Dni Mariny Cvetajevoj – Všenory 2000*, Praha: Národní knihovna ČR, 2002, s. 29–39.
- Čížková, Marta: O motivu domova v ruské literatuře, in: *Bulletin ruského jazyka a literatury XXXII*, Praha: ISE, 1993, s. 51–55.
- Dostojevská, Anna Grigorievna: *Život s Dostojevským*, Praha: Odeon, 1981.
- Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: *Deník spisovatelův*, Praha: Laichter, 1912.
- Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: *Dopisy*, Praha: Odeon, 1966.
- Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: *Ob iskusstve*, Moskva: 1973.
- Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: *Petrohradská kronika, Literární sny*, Praha: Odeon, 1985.
- Jakobson, Roman: *Z korespondence*, Praha – Litomyšl: Paseka, 1997.
- Elnickaja, Svetlana: Poetičeskij mir Cvetajevoj, Wiener Slavistischer Almanach, r. 30, Vídeň, 1990, s. 375 an.
- Figes, Orlando: *Natašin tanec. Kulturní historie Ruska*, Praha, Plzeň: Pavel Dobrovský – Beta a Jiří Ševčík, 2004. Překlad Daria Dvořáková.
- Figes, Orlando: *Lidská tragédie. Ruská revoluce 1891–1924*. Praha, Plzeň: Beta, Pavel Dobrovský a Jiří Ševčík, 2005. Překlad Daria Dvořáková.
- Florenskij, Pavel: *Sloup a opora pravdy*, Velehrad: Refugium, 2003.
- Frinta, Emanuel; Moisejenková, Ervína; Svatoň Vladimír eds.: *Modří husaři. Z díla děkabristů*. Praha: Odeon, 1967.
- Gercen, Alexandr Ivanovič: *Dopisy budoucímu příteli*, Praha: Melentrich, 1971.
- Glanc, Tomáš; Kleňhová, Jana: *Lexikon ruských avantgard*, Praha: Libri, 2005.
- Gogol, Nikolaj Vasiljevič: *Spisy N. V. G.*, sv. I–IV, Praha: Otto 1921. Překlad Quido Hodura.
- Gorkovová, Taťjana, A.: *Poema „Krysolov“ – Politický podtext*, in: *Dni Mariny Cvetajevoj – Všenory, 2000*, Praha: Národní knihovna ČR, 2002, s. 69–91.
- Honzík, Jiří: *Dvě století ruské literatury*, Praha: Torst, 2000.
- Honzík, Jiří: *Ohnivé květy – proletářská a komsomolská poezie*, Praha: Odeon, 1987.
- Honzík, Jiří: *Ústa slunce – básníci ruského akméismu*, Praha: Odeon, 1985.

- Honzík, Jiří: Valerij Brjusov a česká literatura, in: *Bulletin ruského jazyka a literatury XXXII*, Praha: ISE, 1993, s. 123–135.
- Honzík, Jiří: *Zlato v azuru – lyrika ruského symbolismu*, Praha: Odeon, 1980.
- Honzík, Miroslav: *Praha 1921*, Praha: Svoboda, 1981.
- Hostovský, Josef: *Tragika v životě a díle ruských spisovatelů*, Pardubice: Vlastimil Vokolek, 1925.
- Hrala, Milan a kol.: *Slovník spisovatelů – Sovětský svaz, I–II*, Praha: Odeon, 1978.
- Chamberlainová, Lesley: *Parník filozofů. Lenin a vyhnání inteligence*. Praha: Mladá fronta, 2009.
- Chomjakov, Alexej S.: *Jedna církev*, Olomouc: Refugium Velehrad, 2006.
- Chomjakov, Alexej S.: *Polnoje sobranije sočinenij*, Moskva: 1910.
- Ivanov, Vjačeslav: *Subjekt a kosmos*, Olomouc: Refugium Velehrad 2010.
- Jindřich, Karel: *Vladimír Sergějeič Solovjev (sic!) . Jeho život a působení*, Praha, vlastním nákladem, b. d. (kolem 1918).
- Jirásek, Josef: *Rusko a my. Dějiny vztahů československo-ruských od nejstarších dob až do roku 1914*, I., II., III., IV, Praha: Miroslav Stejskal, 1945.
- Kalista, Zdeněk: *Po proudu života*, I–II, Brno: Atlantis, 1997.
- František Kautman ed.: *Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Dopisy*. Praha: Odeon, 1966.
- Korjakinová, Taťjana, Nedvědová Milada, Vaněčková, Galina: *Marina Cvetajevová a Praha*, Praha: Státní knihovna ČSR, 1984.
- Kopřivová, Anastazia: *Rossijskije emigranty vo Všenorach-Mokropsach-Černošicach*, in: *Dni Mariny Cvetajevov – Všenory 2000*, Národní knihovna ČR, Praha 2002, s. 5–28.
- Kroutvor, Josef: *Potíže s dějinami*, Praha: Prostor, 1990.
- Kšicová, Danuše: *Od moderny k avantgardě. Rusko-české paralely*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- Kubka, František: *Básníci revolučního Ruska*, Praha: Aventinum, 1924.
- Kudrovová, Irma V.: *Povorot*, in: *Dni Mariny Cvetajevov – Všenory 2000*, Praha: Národní knihovna ČR, 2002, s. 130–140.
- Lang, Alois: *F. M. Dostojevský*, Praha: Vyšehrad, 1946.
- Langer, František: *Byli a bylo*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- Lebeděvová, Marie S.: *Vosstaňe v d'eň*, in: *Dni Mariny Cvetajevov – Všenory 2000*, Praha: Národní knihovna ČR, 2002.
- Losskij, Nikolaj Onufrijevič: *Dějiny ruské filozofie*, Velehrad: Refugium, 2004.
- Losskij, Vladimír: *Sedm dní na cestách po Francii*, Olomouc: Refugium Velehrad, 2008.

- Lukáčz, Georg: *Velcí ruští realisté*, Praha: Svoboda, 1946.
- Mandelštam, Osip: *Kameny, smutky, sny*, Praha: Odeon, 1970.
- Mandelštamová, Naděžda: *Dvě knihy vzpomínek*, Brno: Atlantis, 1996.
- Masaryk, Tomáš G.: *Knih duší člověka*, Praha: Ústřední spolek československých knihkupeckých účetních, 1937.
- Masaryk, Tomáš G.: *Rusko a Evropa*, I–II, Praha: Jan Laichter, 1919.
- Masaryk, Tomáš G.: *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2004.
- Masaryk, Tomáš G.: *Vybrané essaye*, Praha: Spolek českých bibliofilů, 1930.
- Mathauser, Zdeněk: Nanebevzetí Mariny Cvetajevové, *Literární noviny*, r. 16, č. 26, 1967, s. 9.
- Mathauser, Zdeněk: *Vladimír Majakovskij a jeho doba*, Praha: Československý spisovatel, 1964.
- Mathesius, Bohumil: *Nová ruská poesie*, Praha: Sfinx, 1932.
- Mierau, Fritz: *Russen in Berlin 1918–1933*, Lipsko, Philipp Reclam, 1987.
- Miljukov, Pavel N.: *Obrazy z dějin ruské vzdělanosti*, Praha: Jan Leichter, 1902. 3 díly.
Překlad V. J. Dušek.
- Morovkin, Vadim V.: Marina Cvetajeva v Čechoslovákii, in: *Československá rusistika*, r. 7, č. 1, 1962, s. 42–53.
- Morovkin, Vadim V.: Pražské otkliki na smrt' Mariny Cvetaevoj, in: *Československá rusistika*, r. 14, č. 2, 1969, s. 84–86.
- Někrasov, Nikolaj Alexejevič: *Ruské ženy, Kněžna Volkonská*, Družstevní práce, Praha, 1949.
- Nykl, Hanuš ed.: *Kulturní, duchovní a etnické kořeny Ruska*, Červený Kostelec, Pavel Mervart, 2006.
- Olič, Jiří: *...nejlépe tlačiti vlastní káru sám*, Praha: Paseka, 1993.
- Opelík, Jiří: *Lehký harcovník*, Praha: Melantrich, 1986.
- Parolek, Radegast: K tvůrčímu typu memoárové trilogie A. Bělého, in: *Bulletin ruského jazyka a literatury XXXII*, Praha: ISE, 1993, s. 207–215.
- Pasternak, Boris: *Druhé zrození*, Praha: Odeon, 1988.
- Pasternak, Boris: *Vzdušné tratě*, Praha: Odeon, 1986.
- Peroutka, Ferdinand: *Jací jsme*, Praha: Obelisk, 1924.
- Pipes, Richard: *Dějiny ruské revoluce*, Praha: Argo, 1998.
- Poluektová, Tamara N.: Russkaja periodičeskaja pečat' v Čechii 1922–1925, in: *Dni Mariny Cvetajevovj – Všenory 2000*, Praha: Národní knihovna ČR, 2002, s. 248–260.

- Postnikov, Sergej Pavlovič: *Russkie v Prage*, Praha, Volja Rossii, 1928.
- Pozner, Vladimír: *Moderní ruská literatura*, Praha: Laichter, 1932.
- Puškin, Alexander Sergejevič: *Evžen Oněgin*, Praha: Romeo, 1999, překlad Milan Dvořák.
- Puškin, Alexander Sergejevič: *Listy nevěstě ženě*, Praha: Lidové nakladatelství, 1968.
- Puškin, Alexandr Sergejevič: *O literatuře, o sobě a jiném*, Praha: Odeon, 1974.
- Puškin, Alexander Sergejevič: *Polnoje sobranije sočinenij v desjati tomach*, sv. 1–10. Moskva–Leningrad: 1949–1951.
- Puškin, Alexandr Sergejevič: *Souboj o budoucnost*, Praha: Svoboda, 1988.
- Putna, Martin, C.: *Rusko mimo Rusko*, I, Brno: Petrov, 1993.
- Putna, Martin, C.; Zadražilová, Miluše: *Rusko mimo Rusko*, II, Brno: Petrov, 1994.
- Putna, Martin C.; Zadražilová, Miluše eds.: *U řek babylonských. Antologir ruské emigrační poezie*, Praha, Torst, 1996.
- Rowellová, Margit; Wyeová, Deborah: *The Russian Avant-garde Book*. New York: The Museum of Modern Art, 2005.
- Ryčlová, Ivana: *Ruské dilema. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska*, Brno: CDK, 2006.
- Říha, Jan: *Výbor z ruské lyriky*, Hradec Králové: vlastní naklad, 1936.
- Sládek, Karel: *Vladimír Solovjov: mystik a prorok*, Olomouc: Refugium Velehrad, 2009.
- Slavík, Jan: *Lenin*, Praha: Melantrich, 1934.
- Slavík, Jan: *Leninova vláda*, Praha: Melantrich, 1935.
- Slavík, Jan: *Listy carských manželů z let válečných*, Praha: Melantrich, 1933.
- Slavík, Jan: *Základy carismu. Historicko-sociologický úvod do studia osvobozeneckých snah v Rusku*, Kladno: J. Šnajdr, 1933.
- Solovjov, Vladimír: *Čtení o bohodivství*, Velehrad: Refugium, 2000.
- Solovjov, Vladimír: *Filozofické základy komplexního vědění*, Velehrad: Refugium, 2001.
- Solovjov, Vladimír: *Kritika abstraktních principů*, Velehrad: Refugium, 2003.
- Solovjov, Vladimír: *Krise západní filozofie. Proti pozitivistům*, Velehrad: Refugium, 2001.
- Solovjov, Vladimír: *Ospravedlnění dobra*, Velehrad: Refugium, 2002.
- Solovjov, Vladimír: *Teoretická filozofie*, Velehrad: Refugium, 2006.
- Solovjov, Vladimír: *Tři rozhovory*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011.
- Stankovič, Andrej: *Okradli chudého*, Olomouc: Votobia, 1998.
- Souček, Martin: *Moře skryté v hoře*, Praha: Maur, 1993
- Souček, Martin: *Česká kultura druhé poloviny 20. let 20. století a ruská emigrace*, rigorózní práce, Praha: FF UK, 1993.

- Svatoň, Vladimír: *Z druhého břehu. Studie a eseje o ruské literatuře*, Praha: Torst, 2002.
- Šestov, Lev: *Apotéza vykořeněnosti. Pokus o nedogmatické myšlení*, Herrmann a synové, Praha, 1995, s. 174–176.
- Špidlík, Tomáš: *Ruská idea. Jiný pohledna člověka*, Velehrad: Refugium, 1996.
- Špidlík, Tomáš: *Spiritualita křesťanského Východu*, Velehrad: Refugium, 2004.
- Štorch-Marien, Otakar: *Vzpomínky, I–III*, Praha: Československý spisovatel, 1966–1972.
- Švankmajer, Milan; Veber Václav; Sládek, Zdeněk; Moulis Vladislav: *Dějiny Ruska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- Tolstoj, Andrej: *Chudožniki ruskoj emigracii*, Moskva: Iskusstvo XXI vek, 2004.
- Tolstoj, Lev Nikolajevič: *Konec věku a stati z let revolučních*, Praha: Kočí, 1925.
- Vaněčková, Galina: *Marina Cvetajevová v Československu*, Sovětská literatura, č. 10, 1982, s. 166–183.
- Vigel, Filipp Filippovich: *Zapiski*, sv. 2, Moskva: 1892.
- Vlašín, Štěpán: *Avantgarda známá a neznámá*, Praha: Ústav pro českou literaturu, 1971.
- Vydra, Zdeněk: *Živoz za cara? Krajní pravice v předrevolučním Rusku*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.
- Zadražil, Ladislav: *Neznámý Gogol. Paměti, korespondence, dokumenty*. Praha: Odeon, 1973.
- Ždanov, Andrej Alexandrovič: *Případ Zoščenko-Achmatová (sic!)*, Praha, nakladatelství Ministerstva informací, 1945.

Seznam publikovaných prací autora (výběr)

Souček, Martin: Ediční vzpomínka. Mojmír Preclík. Hrajku z švestkového hájku. Nakladatelství Arbor vitae, Praha, 2002, s. 78

Souček, Martin: Marie Blabolilová. Galerie Klatovy/ Klenová, 2003, s. 5–6

Souček, Martin: Jan Holoubek, Galerie Klatovy/ Klenová, edice Grafika sv. 1, 2005, s. 5–7

Souček, Martin : Jindřich Růžička, Galerie Klatovy/ Klenová, edice Grafika sv. 2, 2005, s. 5–8

Souček, Martin : Nesnáším místnosti, ze kterých nevidím strom (E. a J. Švankmajerovi). Pars pro Toto 2/2003, s. 20–24

Souček, Martin: Studoval jsem na Velkodole Ležáky (J. Ladocha). Pars pro Toto 3/2003, s. 20–23

Souček, Martin: Ermitáž Václava Siky, Pars pro Toto 4/2004, s. 34–37

Souček, Martin: Je Lenin v Paříži, v Praze či v Curychu aneb Kdo nás to nakazil? (F. Skála). Pars pro Toto 7/2005, s. 22–23

Souček, Martin: Kočka nad stolem (V. Hanuš). Pars pro Toto 8/2006, s. 30–31

Brozman Dušan, Souček, Martin: Eva Švankmajerová. Nakladatelství Arbor vitae, Praha, 2006, s. 88–89

Souček, Martin: Vojtěch Kovařík, Galerie Klatovy/Klenová, edice Grafika sv. 4, 2006, s. 5–8

Otto M. Urban, Martin Souček: Decadence. Bohemian Lands 1880–1914, Arbor vitae, Praha, 2009, s. 7–9

V roce 1992 jsem založil nakladatelství Arbor vitae, zde je jeho krátký portrét:

Nakladatelství Arbor vitae bylo založeno v roce 1992. Od svého založení se věnuje vydávání publikací o výtvarném umění, pořádání a produkci výstav. Nakladatelství rozřazuje svoji produkci do několika edic – v edici De arte, čítající dnes 30 titulů, vycházejí deníky, eseje, sentence a vzpomínky významných českých a světových malířů, sochařů a architektů; v edici Texty o architektuře základní díla českého i světového architektonického myšlení; v edici Vera effigies textové monografie významných umělců přelomu 19. a 20. století (např. Karel Hlaváček, Alfred Kubin, Arnold Schönberg, Edvard Munch), v edici Louisa pohádky a pověsti ilustrované současnými českými malíři a grafiky; v edici AV poezie, próza

a literární eseje s výtvarným doprovodem. Monografie a katalogy českých a světových výtvarníků získaly řadu ocenění v soutěži Nejkrásnější kniha roku. V roce 2006 bylo Arbor vitae oceněno výroční cenou Nadace Český literární fond – Za kultivaci českého knižního trhu. S pěti oceněnými knihami v soutěži Nejkrásnější kniha roku a prestižní cenou Gloria Musaealis se Arbor vitae v roce 2009 stalo nejúspěšnějším nakladatelstvím v České republice. V roce 2010 získalo Arbor vitae v téže soutěži dvě první místa za knihy Libuše Niklová a SIAL, dalších 8 titulů bylo nominováno, kniha Alžběty Skálové: Pampe a Šinka získala cenu Magnesia Litera za nejlepší dětskou knihu roku 2010. Kniha Libuše Niklová byla oceněna bronzovou medailí v soutěži Nejkrásnější knihy světa. V roce 2011 bylo Nakladatelství Arbor vitae historicky nejúspěšnějším nakladatelstvím, v rámci jednoho roku získalo 7 cen v soutěži Nejkrásnější kniha roku, dalších 5 titulů bylo nominováno, kniha a monografie Jakub Špaňhel získala cenu za polygrafii, 1 a 2 cenu v soutěži Gloria Musaealis, kniha Andy Warhol a Československo získala první místo v soutěži Nejkrásnější kniha Slovenska, kniha Hany Rousové Konec avantgardy? získala prestižní Cenu F. X. Šaldy, kniha Loutka o moderna Zlatou stuhu v soutěži o nekrásnější dětskou knihu. Kniha Libuše Niklová získala 3. Místo v soutěži nejkrásnější kniha světa. Arbor vitae uspořádalo nebo se podílelo na desítkách výstav např. výstavě Evy a Jana Švankmajerových Jídlo na Pražském hradě, sérii výstav Františka Skály, Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914; Růžová zahrádka/ Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století (Sbírka Jana Poše), SIAL, Eva Kmentová V barvách chorobných. Idea dekadence v českém umění 1880–1914, Sváry zření/Fasety modernity na přelomu 19. a 20. Století, Artěl. Umění pro všední den 1908–1935 a 200 dm³ dechu. Hračky Libuše Niklové, Šumava. Alfred Kubin/Josef Váchal a František Pacík, Jan Autengruber, Bruselský sen – Expo 58. Československá účast na Světové výstavě EXPO 58 v Bruselu a životní styl 1. poloviny 60. let, Karel Teige a typografie, Roky ve dnech/ České umění 1945 – 1957, Decadence Now, Bohuslav Reynek, Konec avantgardy? Od mnichovské dohody ke komunistickému převratu...

Za 20 let existence Arbor vitae jsem vydal okolo 250 knih, nepočítal jsem je. Nikdy jsem k vydávání nepřistupoval mechanicky, u všech titulů „jsem byl“, často jsem inicioval jejich vznik, podílel se na jejich koncepci, grafické úpravě, editorství, redakci, produkci. Můj život osobní i profesní je od Arbor vitae neoddělitelný.